

твори із зарубіжними, легко можна зробити висновок про їхню цінність, рівень новаторства. І такий висновок, попри його суб'єктивність, є закономірним завершенням авторського дослідження.

На сьогодні українська культура включилась в активний процес взаємодії з іншими культурами світу. Якщо в минулому він обмежувався головним чином слов'янськими культурами, особливо російською, польською, греко-візантійською, то потім українська культура вступила у нові зв'язки з рядом західноєвропейських культур (французькою, німецькою, італійською), з культурою арабів, турків, кавказьких народів, а культурні зв'язки сучасної України охоплюють усі континенти, поширилися на весь цивілізований світ. Цього не можна не враховувати. Українську культуру – мову, фольклор, мистецтво – вивчають у всіх слов'янських країнах, а також в університетах США, Канади, Франції, Німеччини та ін. Щодо науки, то можна з упевненістю стверджувати, що сьогодні не існує високо розвинутої країни, в якій бібліотеки не передплачують наукових журналів нашої країни, тому очікування від науковців студій, що враховують спільність культурних процесів, є закономірним й украй необхідним.

Свою неспроможність визначити місце української літератури у світових процесах, дослідити її внутрішні ритми із віднайденням періодів злету та падіння українське літературознавство гальмує свій розвиток. На наше переконання, жанр історичного роману є дуже вдячним матеріалом для подібного дослідження динаміки літературного процесу.

Усебічне висвітлення поставленої теми вимагає характеристики не лише того, що є в українській культурі, але й того, чого в ній немає порівняно з іншими культурами світу. Літературознавці, зокрема дослідники історичної романістики, мають виконати тут свою частину роботи.

Для свого успішного прогресу літературознавство повинно бути відкритим як зовні для взаємообміну з іншими культурами, так і зсередини для творчого змагання різних ідей, підходів, оцінок тощо.

Метод, як інструмент такої діяльності, є дуже важливим і має використовуватись у повноті своїх можливостей. Він дозволяє випрозорити потенціал художнього тексту, розширити його вплив на аудиторію, зробити практичний досвід письменника трансльованим, поєднати його з теоретичними засадами.

На наше глибоке переконання, літературознавчий метод як механізм дослідження художньої реальності може слугувати плідним тестом на консервативність чи новаторство підходів дослідника тексту, бути промовистим показником аналітичних здібностей науковця.

1. Андрусів С. Мости між часами // Українська мова і література в школі. – 1987. – №8; 2. Бахтин М.М. Проблемы поэтики Достоевского. – М., 1972; 3. Беліченко М. Поетика історичної прози Р.Іванчука (особливості часопросторових концепцій): Дис. ... канд. філол. наук. – К., 2007; 4. Віннічук А.П. Концепція героїчного минулого України та способи її художнього втілення в романній прозі другої половини XX століття (М.Сиротюк, В.Кулаковський, М.Глухенький): Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К., 2009; 5. Горбач Н.В. Історична проза Ю.Мушкетика: Дис. ... канд. філол. наук. – Запоріжжя, 2002; 6. Гуляк А.Б. Становлення українського історичного роману ("Чорна рада" П.Куліша): Автореф. дис. ... д-ра філол. наук. – К., 1997; 7. Діденко В.Ф. Філософія: Ескізи для самопідготовки. – К., 2006; 8. Журенко О.М. Модерні тенденції української романістики 20-х рр. XX століття: Дис. ... канд. філол. наук. – К., 2002; 9. Ільницький М.М., Будний В.В. Порівняльне літературознавство: У 2 т. Ч.1. – Львів, 2007; 10. Метод // Літературознавча енциклопедія: У 2 т. – К., 2007. – Т.2; 11. Метод // Філософський енциклопедичний словник. – К., 2002; 12. Ніколаєнко В.М. Історичні романи Раїси Іванченко про давню Русь: Дис. ... канд. філол. наук. – Запоріжжя, 2002; 13. Прокопович Ф. О поэтическом вымысле // Прокопович Ф. Сочинения. – М.-Л., 1961; 14. Проценко О.А. Еволюція українського історичного роману 90-х рр. XX ст.: Дис. ... канд. філол. наук. – Запоріжжя, 2001; 15. Пешорда Д. Жанрові модифікації сучасного історичного роману: Дис. ... канд. філол. наук. – Львів, 2001; 16. Приходько В.Б. Український та російський роман кінця XX століття: Проблема національного характеру: Дис. ... канд. філол. наук. – Луцьк, 2001; 17. Психологічний метод // Літературознавча енциклопедія: У 2 т. – К., 2007. – Т. 2.; 18. Ромашенко Л.І. Інтерпретація національної історії в українській прозі XX ст.: Дис. ... д-ра філол. наук. – К., 2006; 19. Сиваченко Г. Зрушення кордонів: постсоцреалізм чи постмодернізм? // Слово і час. – 1991. – №12; 20. Степанов Ю.С. Язык и метод. – М., 1998; 21. Типологічний метод // Літературознавча енциклопедія: У 2 т. – К., 2007. – Т. 2.; 22. Філологічний метод // Літературознавча енциклопедія: У 2 т. – К., 2007. – Т. 2.; 23. <http://www.filosof.slovar.m.htm>.

Надійшла до редколегії 20.09.10

І. Забіяка, асп.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ ОБРАЗНОГО СВІТУ ЯРОСЛАВА САЙФЕРТА ("ВІРШ НАЙПОКІРНИШИЙ" У ПЕРЕКЛАДІ ГРИГОРІЯ КОЧУРА)

Досліджено ранню творчість чеського авангардного поета Я. Сайферта та, зокрема, ті її особливості, на які варто звернути увагу перекладачів. На матеріалі поезії "Вірш найпокірніший" проаналізовано формальні та змістові складники, що витворюють образний світ поезії. Розглянуто здобутки і втрати Г. Кочура як перекладача цієї поезії.

The article is about early creation period of Czech avant-garde poet J. Seifert and specially about its features, which must be in the focus of translator's attention. On the example of "The most submissive poem" the formal and semantic features, which make the image world of the poem, are analyzed. The advantages and disadvantages of G. Kochur's translation are reviewed.

Авангардний період у розвитку багатьох європейських літератур визначив перехід до нових художніх форм, засобів і сформував нові завдання мистецтва та вимоги до нього. Зокрема, у чеській літературі 1920–1930-х рр. помітна тенденція до оновлення, пошуку, експерименту, результатом яких стало виникнення специфічної течії чеського авангарду – поетизму. У його межах творили надзвичайно цікаві поети – І. Волькер, В. Незвал, К. Бібл, Я. Сайферт та інші. Їхня поезія має цікаві особливості, які важливо зберегти при перекладі іншими мовами. Проблемним вважаємо збереження образного ряду, словесних та графічних експериментів у творах, метафоричної та символічної мови.

Слід наголосити, що специфіка перекладу поезій поетистів досліджена вкрай мало. Можемо говорити про окремі згадки в працях, присвячених загальним проблемам перекладу та проблемам перекладу з бли-

зькоспоріднених мов (наприклад, роботи М. Рильського, В. Рагойші), у працях про авангард (А. Біла, Г. Вервес, Г. Моймир, Д. Наливайко) та в працях про чеську літературу початку XX ст. (Г. Кочур, С. Шерлаїмова). Тому вважаємо, що дослідження специфіки поезії авангардистів та її перекладу іншими мовами є актуальним та новаторським.

Одним із чільних представників поетизму був Я. Сайферт, який отримав 1984 р. Нобелівську премію з літератури. Його поезія має яскраво виражені індивідуальні ознаки. Починав він як пролетарський поет, пізніше був активним учасником угруповання "Дев'єтсил", дотримувався принципів поетизму та сюрреалізму, а згодом відійшов від будь-яких літературних об'єднань і витворив власний стиль письма. Метою цього дослідження є визначити специфічні риси ранньої творчості Я. Сайферта, які необхідно враховувати при перекладі

© Забіяка І., 2011

українською мовою. Матеріалом дослідження слугує "Вірш найпокірніший", перекладений Г. Кочуром.

Г. Кочур належить до небагатьох українських перекладачів, які цікавилися творчістю чеського авангардиста Я. Сайферта. Крім нього, поезію визначного письменника перекладали А.Павлюк, О. Новицький, В. Коротич, М. Пригара, І. Цитович, П. Тичина, Ю. Петров, В. Швець, О. Тарнавський. Найбільше поезій вміщено у виданні "Чеська поезія. Антологія" (1964).

Г. Кочур є автором перекладів поезій "Вірш найпокірніший" та "Пісенька для вербової сопілки".

"Вірш найпокірніший" (*Báseň nejpokornější*) належить до першої збірки Я. Сайферта "Місто в сльозах" (*Město v slzách*), яка вийшла друком 1921 р. Передмова була написана В. Ванчурою, який на той час очолював угруповання "Дев'ятисил", обкладинку та малюнки у збірці виконав К. Тейге – основний натхненник угруповання. Збірка є синтезом тенденцій пролетарської літератури та щойно розпочатих мистецьких пошуків поетистів. "Основна тема першої збірки – це Прага, але не традиційна Прага величких культурних пам'яток, а Прага робітничих кварталів... Сайферт намагається поетизувати "прозу життя"..." [1, с. 493]. Ф. Грубін – чеський поет – згадує про свої враження від прочитання Сайфертової збірки так: "... поезія "Міста в сльозах" глибоко увійшла в нашу свідомість і в наші серця завдяки засобам, доволі значним, але водночас таким простим, що їх годі зрозуміти" [3, с. 8]. Особливість стилю Я. Сайферта – **поєднання простоти і вражаючої точності образів**, так звана "складність Сайфертової простоти" [3, с. 8].

"Вірш найпокірніший" є зразком цього особливого авторського письма: поезія проста за формою, але багата змістом і силою свого впливу на читача.

Поезія побудована на складній системі бінарних опозицій. Її початок і кінець контрастують, створюючи потрібне авторові враження цілісності.

На початку ліричний герой стоїть *na hoře vysoké*. Він перебуває над світом, є вищим за нього. Герой називає себе пророком, мудрецем, який вказує людям вірний шлях до щасливого завтра. Натомість в кінці вірша така самогіперболізація змінюється на протилежне почуття, поет вважає, що він – ніщо. Враження від такого контрасту самоозначення підсилюється і образом натовпу, на волю якого віддається поет. Юрба (що означає "низьке") тут є протилежністю до гори ("високого"), на якій герой стояв на початку. Бачимо типову опозицію верху/низу, яка утворює одну систему координат поезії.

Опозиція виникає також у таких рядках вірша:

*jsem ten, jenž v revoluci střelí první,
jsem ale také ten, jenž první padne...*
(я той, хто в час революції вистрелить першим,
але також той, хто першим впаде...).

Тут можемо простежити опозицію початку/кінця, яка розгортає художній світ вірша не лише в просторі, але й у часі.

Релігійні образи (пророка та бога) є виразником світу ідеального, натомість образ революціонера – матеріального. Квітка в руках героя, яка ніколи не зів'яне, – прекрасне, вище начало; у той час як рани, які герой навколішках готовий перев'язувати, – потворне, але так само необхідне.

Система опозицій витворює у вірші свій простір, час, систему цінностей та знань. У цій системі існує лише одна людина – *"básník // Jaroslav Seifert"* (поет, Ярослав Сайферт). І ця людина намагається показати свій світ іншим – своїм читачам. Поезія безпосередньо звернена до реципієнта, на якого орієнтується автор, у чому проявляється прагнення авангардистів зблизити літературу і життя, мистецтво та будні.

Як бачимо, простий за формою та поетичними засобами "Вірш найпокірніший" є доволі складним за змістом. Завдання перекладача – поєднати формальну простоту зі змістовою ускладненістю, яку утворюють бінарні опозиції.

Г. Кочур зберігає всі запропоновані Я. Сайфертом протилежності. Вірш починається словами: "На високій горі... я стою", а наприкінці герой віддається "на ласку юрби". Опозиція верх/низ збережена.

Протиставлення початку/кінця також відтворено майже дослівно:

революцію перший почне мій постріл,
перший я і поляжу в сутичці гострій...

Образи пророка, бога, мудреця контрастують з образом революціонера; "цвіт, який ніколи не в'яне" і криваві рани передані вдало. Завдяки такій увазі до наскрізних протиставлень у поезії, Г. Кочурові вдається відтворити світ оригіналу, в якому є також "я, поет // Ярослав Сейферт".

Вдало вловивши настрій поезії, її піднесений, схвилюваний і навіть патетичний тон, перекладач уміло добирає і ті слова, якими нарощує рядки (тобто відсутні в оригіналі слова, необхідні для збереження ритму поезії): наприклад, "показує шлях урочисто", "поляжу в сутичці гострій", "більший за нього безмірно". При перекладі Г. Кочур добирає також цікаві відповідники в українській мові, що підкреслюють загальний пафос поезії: *s rukama rozpjatýma* – розпростерши руки, *a chudým věští slavný zítřek jejich* – убогим прийдешню їх славу звітує.

Звичайно, є в перекладі і певні втрати, яких неможливо уникнути. Наприклад, промовисте слово *přiklekne*, тобто стане навколішки, перекладене як "нахилюсь". Інші втрати стосуються не стільки лексичного, скільки граматичного мовного рівня. Часто Я. Сайферт говорить про себе як про третю особу: дієслівні форми *drže, střelí, padne, přiklekne* – чим додатково дистанціює себе та ліричного героя. Г. Кочур таких форм не використовує, послідовно замінюючи їх на я-форми: "у руці в мене цвіт", "мій постріл", "я поляжу", "нахилюсь".

Наприкінці вірша, коли "пророк і бог" віддається на ласку юрби, Я. Сайферт вживає пасивний дієприкметник *odevzdaný* – відданий. У перекладі така пасивна форма замінюється активною – "віддаюся", що, вважаємо, не є вповні коректною заміною. Ліричний герой Я. Сайферта живе у світі, сповненому контрастів, а тому – непередбачуваному і цікавому. Це важливо передати, зокрема зберігаючи вірні граматичні форми дієслів.

Окремо хочеться також сказати про переклад імені поета: в оригіналі *"Jaroslav Seifert"*, а в перекладі – "Ярослав Сейферт", що є неправильним, оскільки чеська вимова передбачає варіант "Сайферт". У більшості українських видань, а також і в російських (які, ймовірно, й стали джерелом помилки), прізвище поета передається через "е". Лише останнім часом цю помилку виправляють.

Незважаючи на деякі неточності, переклад Г. Кочура може слугувати зразком адекватної передачі змісту та форми оригіналу, навіть у таких складних випадках, як переклад авангардної поезії. Основними рисами поезії Я. Сайферта "Вірш найпокірніший", що репрезентує його ранню творчість, є формальна простота, смислова ускладненість, контрастність, основний прийом, використаний у цій поезії – протиставлення. Перекладачеві вдалося зберегти ці вагомні риси поезії, відтворити її неповторність українською мовою.

1. Сейферт, Ярослав // Зарубіжні письменники: Енциклопедичний довідник: У 2 т. – Тернопіль, 2006. – Т.2; 2. Чеська поезія: Антологія. – К., 1964; 3. *Hrubin F. Lístky z ratolesti // Seifert J. Ještě jednou jaro.* – Praha, 1961.